

Kısık
f25

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI/ 109

Elmalele

M.HAMDİ YAZIR

SEMPOZYUMU

4-6 EYLÜL 1991

SEMPOZYUM

ANKARA - 1993

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Mesrutiyet Cad.Bayındır Sk. No:55 • Kızılay/ANKARA
Tel:418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Telex:43 433 tdvk tr. • Fax:417 00 09

Yayın No - 109
Sempozyumlar-Paneller Serisi - 1

ISBN 975-389-105-9
93.06.Y.0005.109

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanmıştır.

**ELMALILI M. HAMDİ YAZIR'IN
METRUKÂTI HAKKINDA ÖN RAPOR**

Dr. Nazif ÖZTÜRK

Elmalılı Hamdi Yazır, ülkemizin nâdiren yetiştirdiği, millet olarak kendisiyle iftihar ettiğimiz bir ilim adamıdır. Bende merhum Hamdi Yazır ile ilgilenme fikri, vakıflar konusundaki düşüncelerini öğrendikten sonra başladı. Bugüne kadar neşredilmiş olan kitap ve makâlelerine bakarak; aynı dönemde yaşayan ilim erbabı, yazar ve düşünürler arasında, Elmalılı Hamdi Yazır'ın mümtaz bir yere sahip olduğunu farketmemek mümkün değildir.

İstanbul Belediye Kütüphanesi'nde 1657 numarada kayıtlı olan yarım kalmış vakıflarla ilgili "İrşadü'l-Ahlâf fi Ahkâmi'l-Evkâf" adlı kitabın varsa tam bir nüshasını elde etmek veya kitabın devamına ait notları görebilmek ümidi ile 1980'lerden sonra Hoca Merhum'un ailesini araştırmaya başladım. Beş yıl sonra oğlu Hamdun Yazır Beyefendi ile tanıştım. Hemen konuya girdim. "Sandık içerisinde babasından kalma bazı kitap ve evrakın bulunduğunu, muhafaza ettiğini, ancak içerisinde ne tür eser veya dökümanların mevcut olduğunu bilmediğini" söyledi.

Doğrusu Hamdun Bey, hiç tanımadığım babası hakkındaki hayranlık ve tecessüsümünden; ben de onun seçkin bir şahsiyet olan babasına ait eserlere karşı sergilenen ilgisizliğinden karşılıklı şaşırmıştık. Varlığından söz edilen sandığın içerisindeki dökümanları, mümkün olan en kısa sürede birlikte tetkik etmek üzere mutabakata vardık ve karşılıklı adres-telefon teatisinde bulunduk. Ancak ne var ki Hamdun Yazır Bey'in kısa bir müddet sonra, genç denebilecek bir yaşta rahmete yürümesi, bizi tekrar başladığımız noktaya getirdi.

Hoca merhumun, başka yakınları var mıydı? Varsa, hiç değilse tekenin muhafazası noktasında, aynı hassasiyeti gösteriyorlar mıydı? Bu ve benzeri düşüncelerle bu kitapta yer alan tebliğlerin sunulduğu 1991'in Eylül ayına gelindi. Sempozyumun yapılacağı salonda, genç bir bay ve bayanı göstererek, Elmalılı Hamdi Yazır'ın torunları olduklarını söylediler. Tanıştık ve aynı heyecanla rahmetli Hamdun Yazır'ın sözünü

ettiği sandığı sordum. Bey olan “isminin Hamdi Yazır olduğunu ve Hamdun Beyin oğlu olduğunu dedesinden babasına ne intikâl etmiş ise hepsini aynen muhafaza ettiğini, ne zaman istersem bu mevkufatı görebileceğimi” söyledi ve kartını verdi.

Ekim 1991'de Erenköy'de bulunan evlerinde kendilerini ziyaret ettim. Bu daireye yeni taşınmışlardı. Merhum Elmalılı Hamdi Yazır'dan intikâl eden kitap ve diğer belgeler, henüz karton kutular içerisinde idi. Beraberimde bulunan bir arkadaşımın birlikte üçümüz önemli olduğu bildirilen kutuları açmak suretiyle içlerinden çıkan kitap, belge, müsvette, mektup, tebrik... vs. tarzındaki dökümanları 5 saat süre ile tetkik ettik.

Hoca merhumun bu konudaki terekese büyük boy 16 karton kutu içerisinde bulunuyordu. Ön rapor mahiyetinde burada vereceğim bilgiler, sadece 5 saatlik süre içerisinde tetkik ettiğim, 6 karton kutuda bulunan kitap ve belgelere dayanmaktadır.

Kutular içerisinden çıkan dökümanların, herhangi bir tasnif kuralına uyulmadan ambalajlandığını gösteriyordu. Aynı serinin devamı olan kitap ciltleri, müsvetteler, çeşitli konulardaki orjinal belgeler, parçalar halinde değişik kutulardan çıkabiliyordu. Hemen belirtelim ki, bu dağınıklığa rağmen, zamanın Diyanet İşleri Başkanı tarafından gönderilen bayram tebrikleri, bir kereste fabrikasından yazılan davet mektubu, rahatsızlığı ile ilgili reçete ve diğer dost ve akrabalarından gönderilen mektup ve tebrik kartlarının tamamı mevcuttu. Bu durum, terekenin iyi korunduğunu göstermektedir.

Görebildiklerimize dayalı olarak bir tasnif yapmamız gerekirse, şunları söylememiz mümkündür:

Kütüphanede matbu ve yazma olmak üzere, Arapça, Farsça ve Türkçe eserler mevcuttur. Bunlardan bir kısmının çok kıymetli olmasına karşılık, sayıları az da olsa içlerinde torunlarına ait olduğunu zannettiğimiz, Cumhuriyet dönemine ait ilk ve orta dereceli okulların ders kitapları da bulunmaktadır.

Mevcut kitapları, konuları itibarıyla Kur'ân-ı Kerim ve tefsir, hadis, İslâm hukuku (fıkıh), Arapça başta olmak üzere dil ve edebiyat, lügat ve ilimlerin anası olan felsefe grubu ve hoca merhumun ifadesiyle “yeni bir ilim dalı olma yolunda ilerleyen”⁽¹⁾ Ahkâm-ı Evkâf tarzında sınıflandırmak mümkündür.

Başka ilim adamı ve düşünörlere ait yazma ve matbu kitapların yanında, Hoca merhumun kaleme aldığı eserlerin bir takım müsveteleri,

1. M. Hamdi Yazır, *İrşâdü'l-Ahlâf fi Ahkâmi'l-Evkâf*, İstanbul 1330, s. 19.

Sırât-ı Mustakim, Sebülü'r-Reşâd ve Beyânü'l-Hak mecmualarında çıkan yazıların suretleri ile "Hak Dini ve Kur'an Dili" adlı Türkçe tefsirini yazmaya başlamadan önce, Prens Abbas Halim Paşa'nın teşvikiyle hazırlamaya başladığı ve yarım kalmış "İslâm Hukuku Kamusu"⁽²⁾, noksan bir divanı, Mekteb-i Kuzât'ta okuttuğu "Usûl-ü Fıkh"a ait ders notları, Dârü'l-Hikmeti'l- İslâmiye azalığı ve reisliği döneminde çeşitli sebeplerle "rabi" rütbesinden Hamdi" imzası ile kaleme aldığı muktezaların birer suretleri, tereke arasında ilk göze çarpan dökümanlardır.

Bunların yanında, Türkçe tefsirin ilk müsveteleri ile Kur'an-ı Kerim'in baş kısımlarına ait temize çekilmiş ve fasikül haline getirilmiş orijinal formalar⁽³⁾; hatt sanatına olan vukufunu göstermeye yetecek "meşk" örnekleri; başını ve sonunu göremediğim için mahiyetini tam anlayamadığım "Abdülhamid, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin iktisadî yapısı bütçe imkânsızlıkları, sosyal ve siyasi hayat üzerinde meydana gelen değişiklik ve gelişmelerle ilgili", temize çekilmiş 30-40 sayfalık bir rapor var ki, bu dönemlere ışık tutması bakımından çok önemlidir. Bu raporun; Cumhuriyetin ilk yıllarında 40 gün gibi bir süre, Ankara'da tutuklu kaldığı günlerde mahkeme heyetine yaptığı, şimdiye kadar hiçbir yerde neşredilmeyen ve bugün bile yakınlarının hüznüyle anlattığı savunmalarının bir sureti olması ihtimali, çok yüksektir.

Hoca merhumu tanıyanlar kendisinin aynı zamanda hafız olması sebebiyle "alaturka" müsikiye aşinâ olduğunu, hatt san'atının yanında müsiği san'atı ile birara meşgul olduğunu söylüyorlar ise de; kısa süreli tetkikimde nota vs. gibi konudaki çalışmalarına rastlayamadım. Yine Elmalı'lı Hamdi Yazır'ın eserlerini neşreden bazı yayınevleri, basılmayan eserleri arasında "Sûr-ı Mantık"a ait bir kitabından⁽⁴⁾ da bahsediyorlar. Ben tetkik imkânı bulduğum kutular içerisinde bu kitaba da rastlayamadım.

Esas benim üzerinde durduğum yarım kalmış "İrşadü'l-Ahlâf fi Ahkâmî'l-Evkâf" adlı ve İstanbul Belediye Kütüphanesi'nde 160 sayfalık kısmı bulunan kitabın devamı olan ve daha önce Prof. Dr. Hüseyin Hatemi tarafından sahaflardan satın alınan 161-192 sayfalar arasında yer alan matbu iki fasiküle rastladım. Forma halinde 32 sayfalık bu fasiküllerin her birinden 6-7'şer nüsha mevcuttu. Bunun haricinde ne kitabın kütüphanede bulunan yarım kalmış baskı nüshasına, ne kitabın devamı mahiyetinde olan bir müsvetteye, ne de elimizde taşbasma olarak

2. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (Ed. Halil Eser) İstanbul 1992, c. I, s. 7, dn. 1.

3. Kültür Bakanlığı, I. cilt hariç 1990 yılında, "Hak Dini ve Kur'an Dili" adlı Türkçe tefsirin yazma orijinal nüshalarını satın aldı. Bu orijinal nüshalar halen Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. Terekenin tamamı geniş bir solukla ele alınırsa belki bugüne kadar bulunamayan I. cildi burada tamamlamak mümkün olabilir.

4. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Ed. Halil Eser) İstanbul 1992, C. I, s. 7.

mevcut olan Daru'l-funun Mülkiye Mektebinde 1326-1327 ve bir sonraki eğitim döneminde mektebin III ve IV. sınıflarında bizzat Elmalılı Hamdi Yazır tarafından okutulan ders notlarına rastladım.

Ancak hemen belirtelim ki, benim burada göremediğimi veya rastlayamadığımı söylediğim belge, bilgi ve kitaplar, tetkik imkânı bulabildiğim 6 kutuya göredir. Çok muhtemeldir ki, geri kalan 10 kutu içerisinde bulunan mevkufat tetkik edildiğinde, göremediğim veya eksik olduğunu söylediğim birçok dökümanı bulmak mümkün olacaktır. Hoca merhuma ait mefrukâtın tamamını görüp tetkik etme noktasındaki, Hamdi Yazır Bey'le olan mutabakatımız ve alâkamız devam etmektedir. Burada kendilerine önce bu kütüphaneyi bugüne kadar dedesinden intikâl ettiği şekilde muhafaza ettiğini, sonra gerek bugüne kadar, gerekse bundan sonra bana sağladıkları ve sağlayacakları tetkik imkânı için çok teşekkür ediyorum.

Hamdi Yazır Bey'le bu mevkufatın akıbeti konusunda da konuştuk. Bir döneme ışık tutacak olan bu bilgi ve belgelerin biran önce araştırmacıların tetkikine sunulması görüşümüzü, kendisi de paylaşmaktadır. Önemli olan bunun nasıl yapılacağıdır? Birçok örneklerinde olduğu gibi Elmalılı Hamdi Yazır adına bir vakıf mı kurulmalıdır? Yoksa mevcut ve ilgili bir vakıfla işbirliğine mi gidilmelidir? Vakıf konusundan vazgeçilerek bu dökümanlar, uygun görülecek bir İlahiyat Fakültesi kütüphanesinde açılacak bölüme "Hamdi Yazır Koleksiyonu" olarak mı bırakılmalıdır? Yahut bunların hepsinden sarf-ı nazarla, Türkiye'de en çok yazmaların bulunduğu Süleymaniye Kütüphanesi'ne mi verilmelidir?

Zannediyorum, şu anda hep birlikte yapmamız gereken önemli konu, budur.